

Till

Amanda Lind, kultur- och demokratiminister
Jennie Nilsson, landsbygdsminister

Krav på urfolksstatus för tornedalingar, kväner och lantalaiset enligt Artikel 1 i ILO 169

Bakgrund

ILO 169 ställer upp ett antal kriterier som definierar ett folk som urfolk. Ett av de viktigaste är att folket ska ha bebott ett område före fastställandet av nuvarande statsgränser. Den äldsta gränsen som berör oss är gränsen mot Norge som drogs upp 1751. Redan på 1500-talet visste Gustav Wasa att det fanns åtminstone två folk i våra hemtrakter. I ett brev till en "Klostersbroder" i Vadstena önskar han att denne ska bege sig upp till de nordligaste markerna för att där förkunna Guds ord till de "Lappar och andra urbyggare" som bor där. Likaså berättar Olaus Magnus i sin *Historia om de nordiska folken* (1555) om de finsktalande längst upp i norr. Oavsett om vi kallar oss tornedalingar, kväner, lantalaiset eller något annat, är vi ett folk som funnits länge i det nordliga området.

Enligt professor Dick Harrison är kvänerna det folk som omnämns först av alla i de historiska källorna inom det geografiska område som utgörs av staten Sverige i dag. Trots att vi funnits här i tusentals år är vi starkt marginaliserade i Norrbottens historieskrivning. Vi omnämns aldrig i skildringar av områdets tidiga historia. Vi vill få en ändring till stånd och bli en samtalspartner till staten och vara med och påverka utvecklingen av vårt område.

Vi hålls samman av språk, kultur och traditionellt av sysselsättningar som gett oss vårt dagliga bröd. Detta folk är den enda historiska minoriteten i Sverige som sedan århundraden har haft olika former av lantbruk som den väsentligaste delen i sitt kombinationsnäringsslag, ofta i kombination med fiske, jakt och gränshandel för att klara sitt uppehälle. På många håll har det också under lång tid varit naturligt med egen hållning och skötsel av ren. Detta har under lång tid skett inom ramen för det s.k. verdi-systemet där samer och meänkielitalande i Tornedalen och norra Norrbotten fram till modern tid levt och samverkat inom näringsslag och djurhållning. De båda grupperna har genom tiderna levt sida vid sida och familjer bildats och barn kommit till världen med föräldrar från båda sidor. Många familjer bevarar fortfarande sin "lagfart" på att man har ett renmärke, trots att staten formellt, tydligen helt lagligt, "dödat" det.

I vårt geografiska område har det i alla tider funnits skickliga hantverkare av olika slag. Under långa tider har vi varit självförsörjande vad avser såväl forsbåtar som fiskebåtar vid bottenvikskusten liksom av redskap av såväl trä som metall för jord- och skogsbrukets behov men även för jakt och fiske. Många fynd visar också att det sedan århundraden har utvecklats stenprodukter för slipning av verktyg som skärar och liar men även för utsmyckning. Till det senare finns även mytomspunna berättelser om ädla stenar. Tidigt har också olika former av vävning, stickning och sömnad utvecklats. Dessa har kombinerats med skinnarbeten för hushållsändamål. Efterhand har produkter från den traditionen utvecklats under senare tid, t.ex. Lovikkavanten och Keros skinnarbeten. Moderna former av stenförädling vid Kristallen i Lannavaara kan också knytas till vår historia.

Ett kargt klimat har krävt olika samverkansformer för att klara det dagliga livet. Inom lantbruket har människor tidigt utvecklat en form för något som man idag skulle kalla "riskspridning". Myrslätter och

slätter på naturängar kunde från år till år visa stor variation i fråga om hur exempelvis tidig frost angrep grödorna. För att sprida riskerna sinsemellan utvecklade familjegrupper något som benämndes "vuosinkäypä". Det innebar att när en äng hade såväl en högre som en lägre belägen del kunde en familj ena året skörda den högre belägna delen och nästa år den lägre belägna delen medan en annan familj gjorde det motsatta.

Fiske med not, som givetvis tillverkades på plats, krävde stor samverkan familjegrupper emellan. Så uppkom "notlag" och "båtlag". Dessa båtlag möjliggjorde även rörlighet över långa geografiska avstånd. Redan Olaus Magnus, född 1490, beskrev i sin *Historia om de nordiska folken* hur båtarna var lätta att bära även över kölen till nuvarande Norge. Efterhand har båtbyggartraditionen och sätten att färdas i de nordligaste älvarnas forsar utvecklats och utgör fortfarande levande inslag i kulturen. Sammantaget har detta byggt på att vårt folk genom att samarbeta har kunnat organisera sig varaktigt över tid vilket har underlättats av det egna språket som vi idag benämner "meänkieli".

Fisketraditionen handlar inte enbart om notfiske utan även om laxfiske och fiske efter sik i älvarna. Sikhåvning vid t.ex. Kukkolaforseen är fortfarande en aktiv verksamhet med lång tradition som har krävt organisation människor emellan för att kunna genomföras. Tidigt har laxpatorna också beskrivits vetenskapligt. Det var tornedalingen Anders Hellant, född 1717 på Korteniemi gård i Pello, som 1738 gav ut avhandlingen *Et nyt sätt at fiska i the norrländska elfwer* och gjorde på det sättet patakonstruktionen känd för en bredare publik. Intressant i sammanhanget är också att hans avhandling, med välsignelse av handledaren Anders Celsius, är den första avhandling som är skriven på såväl latin som svenska. Latin var annars det akademiska språket. Det var alltså tornedalingen Hellant som gjorde även svenska språket till ett gångbart akademiskt språk.

Det meänkielitalande området har ett välbevarat kulturarv och ett rikt kulturliv. Minoriteten arbetar aktivt för att utveckla användningen av meänkieli genom språkundervisning och språkforskning samt genom litteratur, scenkonst och musik. Föreningen Meänmaa, som arbetar för att stärka den tornedalska identiteten på bägge sidor om riksgränsen till Finland, ger ut en kulturtidskrift med hög kvalitet. Tornedalingarnas dag firas den 15 juli och kvänernas dag infaller den 16 mars. Tornedalingarna och kvänerna har också egna flaggor.

Samerna har ställning som urfolk i Sverige sedan riksdagen 1977 konstaterat detta i samband med behandlingen av regeringens proposition 1976/77:80 om insatser för samerna. Det byggde på utredningen *Samerna i Sverige. Stöd åt språk och kultur* (SOU 1975:99). Det var en utredning om samerna i Sverige, och hade inte till uppgift att utreda frågan om urfolk i Sverige. Utredningsbetänkandet inleds med att *"En grundläggande utgångspunkt för sameutredningen har varit uppfattningen att samerna utgör en ursprunglig befolkning, som torde vara lika gammal i Sverige som – eller äldre än – landets majoritetsbefolkning. Samerna är således inga invandrare i modern mening."*

Utredningen hade alltså inte till uppgift att utreda om det kunde finnas fler grupper som också skulle kunna anses som urfolk. Rent folkrättsligt var det först med ILO-konventionen 169 från 1989 som det funnits något internationellt instrument att relatera frågan om urfolk till. Samerna ställdes i detta sammanhang dels i relation till majoritetsbefolkningen, dels till invandrare i modern mening. Det understryks senare i Sameutredningens betänkande, där man skriver: *"Samerna och svenskarna i övrigt kan anses som två olika folk, vilka utgör motparter under historiens gång."* Det visar att kunskapen om andra historiska grupper i Sverige som judar, romer, sverigefinnar och tornedalingar inte fanns på kartan. Det var först med riksdagens beslut 1999 som de fyra icke-samiska minoriteterna erkändes som nationella, d.v.s. minoriteter med historisk hävd i landet.

Inte heller i de efterföljande utredningarna om samers rättigheter i Sverige – Samerättsutredningen (SOU 1986:36) eller ILO-utredningen (SOU 1999:25) – har frågan prövats om någon annan grupp förutom samer också skulle kunna uppfylla kriterierna för att ses som ett urfolk i Sverige. Den frågan har med andra ord aldrig prövats i Sverige. Det är hög tid att så nu sker.

Motivering till vårt yrkande

C169 Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989

Adopted in Geneva 26 of June 1989

Article 1

1. This Convention applies to:

- (a) tribal peoples in independent countries whose social, cultural and economic conditions distinguish them from other sections of the national community, and whose status is regulated wholly or partially by their own customs or traditions or by special laws or regulations;
 - (b) peoples in independent countries who are regarded as indigenous on account of their descent from the populations which inhabited the country, or a geographical region to which the country belongs, at the time of conquest or colonisation or the establishment of present state boundaries and who, irrespective of their legal status, retain some or all of their own social, economic, cultural and political institutions.
2. Self-identification as indigenous or tribal shall be regarded as a fundamental criterion for determining the groups to which the provisions of this Convention apply.
3. The use of the term peoples in this Convention shall not be construed as having any implications as regards the rights which may attach to the term under international law.

Svensk text

Denna konvention äger tillämpning på:

1. (a) stamfolk i självstyrande länder, vilkas sociala, kulturella och ekonomiska förhållanden skiljer dem från andra grupper av den nationella gemenskapen och vilkas ställning helt eller delvis regleras genom deras egna sedvänjor eller traditioner eller genom särskild lagstiftning;
 - (b) folk i självstyrande länder, vilka betraktas som ursprungsfolk på grund av att de härstammar från folkgrupper som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställandet av nuvarande statsgränser och vilka, oavsett rättslig ställning, har behållit en del av eller alla sina egna sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner.
2. Identifiering av sig själv som ursprungsfolk eller stamfolk skall anses som ett grundläggande kriterium för att fastställa de grupper på vilka bestämmelserna i denna konvention äger tillämpning.
3. Användningen av uttrycket "folk" i denna konvention skall inte tolkas så att det ger upphov till rättigheter som kan vara förknippade med begreppet "folk" i folkrätten.

ILO 169 består av 44 artiklar. Det är endast Artikel 1 som definierar vilka som är urfolk i ILO-konventionens bemärkelse. Övriga 43 artiklar handlar enbart om vad staten måste leva upp till gentemot urfolket.

Vi uppfyller historiskt det som anges i:

1a: Vi finns i ett självständigt rike, Sverige, och har historiskt sett sociala, kulturella och ekonomiska förhållanden som har utmärkt oss i relation till majoritetsbefolkningen. I vår kultur har kombinationsnäringsfång med lantbruk i centrum varit uthålligt och handlingskraftigt. Det har gett utkomst åt människor som velat och orkat arbeta hårt. De sociala och ekonomiska förhållandena ledde under 1900-talet till att särskilda medel avsattes för att de fattiga socknarna i Tornedalen skulle kunna inrätta skolor. De flesta arbetsstugor som etablerades i Norrbotten låg norr och öster om "språkgränsen". Staten har uppenbarligen sett oss som en apart grupp i samhället eftersom vi i historisk tid blivit utsatta för de övergrepp som kommer att utredas i den sanning- och försoningskommission som regeringen nu tillsätter för tornedalingar, kväner och lantalaiset. Kulturellt är också det erkända nationella minoritetsspråket meänkieli en stark faktor som skiljer oss från majoritetsbefolkningen.

1b: Det viktigaste i denna punkt är att vi bevisligen har funnits i det område som oftast benämns "språkgränsen" långt innan det statsbärande folket drog upp riksgränser. Vi är omnämnda som folk tidigt i historiska skrifter och precis som nu har vi haft olika benämningar. I dag kallar vi oss tornedalingar, kväner eller lantalaiset. Historiskt finns det kanske också andra benämningar. Den äldsta gränsen är den mellan Norge och Sverige från 1751. Det finns hus uppförda före det året i hela det meänkielitalande området.

2: Självidentifikation. Utan den hade STR-T inte kunnat uppstå som organisation. De som bildade organisationen 1981 hade länge känt det behovet. När medlemmar sedan tillslöt är det ytterligare bevis för detta behov. Alla i minoriteten kallar sig inte tornedalingar. En del kallar sig kväner, andra lantalaiset. Det beror på var man har sina rötter i det meänkielitalande området. Det meänkielitalande området har alltid varit en mångkulturell mötesplats. När Sverige fick sina nuvarande gränser 1809 drogs en gräns mellan människorna i det meänkielitalande området, som omfattar inte bara Sverige, utan även Finland och Norge. Fortfarande verkar människor i det här området i många sammanhang som ett enda folk och upplever gränsen som konstgjord. Kvenlandsförbundet bildades 1999 och har en styrelse med personer från Finland, Norge och Sverige. Dess syfte är att forska i och bevara kvänernas språk-, kultur- och bosättningshistoria. Att det finns en variation bland oss i flera avseenden är bara positivt. Det är variationsrikedomen som är en styrka.

3: Denna punkt handlar inte om förutsättningarna för att få erkännande som urfolk utan är endast en påminnelse om att begreppet "folk" inte har med rättigheter att göra.

Vårt yrkande

Vi kräver att tornedalingar, kväner och lantalaiset ska erkännas som urfolk enligt Artikel 1 i ILO 169. Om det behövs ytterligare forskning i frågan ska regeringen skyndsamt ta initiativ till detta. Det bör i så fall ske i samarbete med Finland och Norge eftersom denna minoritet är bosatt i de här tre länderna.

För Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset, STR-T

Kerstin Salomonsson
ordförande

Börje Rytiniemi
vice ordförande

Göran Johansson
styrelseledamot

Kurt Kalander
styrelseledamot

Bengt Niska
styrelseledamot

Daniel Särkijärvi
styrelseledamot

Anette Wikudd
suppleant

